

Nederland

in 2013

Een economisch overzicht

Centraal Bureau
voor de Statistiek

Nederland

in 2013

Een economisch overzicht

Verklaring van tekens

.	Gegevens ontbreken
*	Voorlopig cijfer
**	Nader voorlopig cijfer
x	Geheim
–	Nihil
–	(Indien voorkomend tussen twee getallen) tot en met
0 (0,0)	Het getal is kleiner dan de helft van de gekozen eenheid
Niets (blank)	Een cijfer kan op logische gronden niet voorkomen
2013–2014	2013 tot en met 2014
2013/2014	Het gemiddelde over de jaren 2013 tot en met 2014
2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, schooljaar enz., beginnend in 2013 en eindigend in 2014
2011/'12–2013/'14	Oogstjaar, boekjaar, enz., 2011/'12 tot en met 2013/'14

In geval van afronding kan het voorkomen dat het weergegeven totaal niet overeenstemt met de som van de getallen.

Colofon

Uitgever

Centraal Bureau voor de Statistiek
Henri Faasdreef 312, 2492 JP Den Haag
www.cbs.nl

Prepress: Centraal Bureau voor de Statistiek, Grafimedia
Ontwerp: Edenspiekermann

Inlichtingen

Tel. 088 570 70 70, fax 070 337 59 94
Via contactformulier: www.cbs.nl/infoservice

Bestellingen

verkoop@cbs.nl
Fax 045 570 62 68
ISBN 978-90-357-1747-3

© Centraal Bureau voor de Statistiek, Den Haag/Heerlen, 2014.
Verveelvoudigen is toegestaan, mits het CBS als bron wordt vermeld.

Voorwoord

Net als in voorgaande jaren ondervond Nederland in 2013 de gevolgen van de aanhoudende laagconjunctuur, maar in 2013 lijkt zich een kentering te hebben afgetekend. De stemming onder consumenten verbeterde en liep eind 2013 zelfs sterk op. Ook de woningmarkt leefde in het tweede halfjaar iets op: de prijzen stabiliseerden en de verkopen namen toe. Aandelenmarkten beleefden opnieuw een goed jaar. De AEX kwam voor het eerst sinds september 2008 boven de 400 punten uit.

Desondanks was de aanhoudende laagconjunctuur nog op veel plekken voelbaar. Het reëel beschikbaar inkomen ging voor het zesde jaar op rij achteruit en mede hierdoor nam de consumptie door huishoudens verder af. Er ging een recordaantal bedrijven failliet en de werkloze beroepsbevolking steeg met 150 duizend. De economie kromp met 0,8 procent. Debet hieraan waren vooral de genoemde verder terugvallende consumptie en de afnemende investeringen. De uitvoer groeide in 2013 nog wel, maar de groei is in vergelijking met 2012 gehalveerd.

In de publicatie *Nederland in 2013* brengt het CBS een eerste overzicht van de ontwikkelingen in 2013. Dat is eerder in het jaar dan u van ons gewend was. Deze tijd vraagt immers meer dan ooit om actuele cijfers, die reflectie en een snelle reactie op ontwikkelingen mogelijk maken. De focus ligt in deze editie geheel op de economie, waarover veel statistieken kort na afloop van een jaar beschikbaar zijn. In aanvulling op deze publicatie wordt in de publicatie *De Nederlandse economie*, waarvan in september een nieuwe editie verschijnt, meer in detail ingegaan op de economische ontwikkelingen en de economische structuur in Nederland.

Directeur-Generaal van de Statistiek (plv.)

Dr. A.H. Kroese

Den Haag/Heerlen, maart 2014

Inhoud

Voorwoord 3

1. Bevolking 6

2. Economie 9

3. Werkgelegenheid 12

4. Beroepsbevolking 15

5. Huishoudens 18

6. Sociale zekerheid 21

7. Buitenlandse handel 24

8. Ondernemingen 27

9. Bedrijvendynamiek 30

10. Overheid 33

11. Prijzen 36

12. Woningmarkt 39

13. Nederland in vergelijking met het buitenland 42

14. Vertrouwen 45

15. Financiële markten 48

Gebeurtenissen in 2013 51

1.

Bevolking

Bevolkingsgroei neemt verder af

- Bevolkingsgroei teruggelopen tot 48 duizend personen
- Geboorteoverschot afgenomen tot 30 duizend personen
- Immigratieoverschot gedaald tot 18 duizend personen

Bevolkingsgroei loopt verder terug

Er kwamen in 2013 in Nederland per saldo 48 duizend mensen bij, waarmee de teller uitkwam op 16,8 miljoen personen. Na 2009 is de bevolkingsgroei steeds verder teruggelopen; in 2009 bedroeg zij nog 89 duizend. Zowel de natuurlijke aanwas als het immigratieoverschot zijn sindsdien sterk afgenomen. In 2013 bedroeg de natuurlijke aanwas 30 duizend personen, tegenover 51 duizend in 2009. Het immigratieoverschot bedroeg 18 duizend in 2013, tegenover 34 duizend in 2009. Dat de bevolkingsaanwas in recente jaren is teruggelopen, hangt deels samen met de crisis, die een drukkend effect heeft gehad op het aantal geboorten. Het effect van de crisis op het immigratieoverschot is minder eenduidig. De immigratie nam verder toe, maar de emigratie nam nog meer toe.

De crisis heeft eveneens een drukkend effect op het aantal huwelijken en geregistreerde partnerschappen. Hiervan werden er 74 duizend gesloten in 2013. Dit aantal loopt terug vanaf 2010, toen er nog 85 duizend huwelijken en geregistreerde partnerschappen werden gesloten. De daling komt overigens geheel op conto van de huwelijken: er werden bijna duizend geregistreerde partnerschappen meer afgesloten dan in 2012.

Bevolking vergrijst

De Nederlandse bevolking is net als die in veel andere westerse landen in hoog tempo aan het vergrijzen. Vanaf januari 2011 neemt het aantal 65-plussers versneld toe, aangezien de eerste babyboomers in die maand de 65-jarige leeftijd bereikten. Het aantal 65-plussers is dan ook opgelopen van 2,6 miljoen begin 2010 naar 2,9 miljoen begin 2014. Het percentage 65-plussers liep in deze periode dan ook op van 15,6 naar 17,3 procent van de totale bevolking. Het percentage 65-plussers stijgt overigens al veel langer door lagere geboorteaantallen en een hogere levensverwachting. Tot 2011 lag het tempo echter wat lager. Begin 1950 was 7,7 procent van de bevolking 65-plusser, begin 2000 behoorde 13,6 procent tot die leeftijdscategorie.

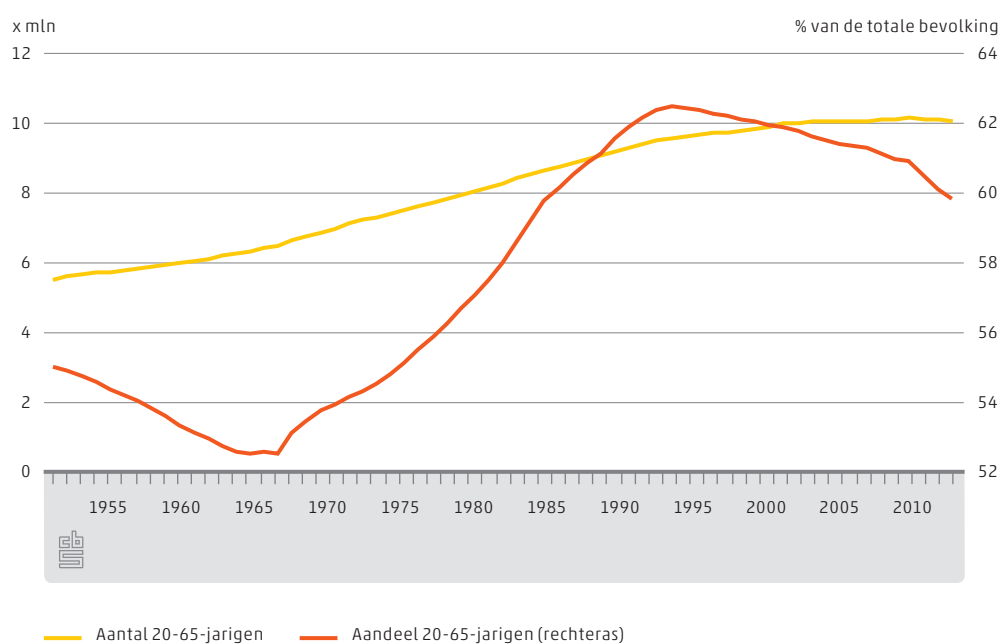

2 918 981
65-plussers

Aandeel 20-65-jarigen neemt versneld af

In samenhang met de vergrijzing is de groei van de potentiële beroepsbevolking (het aantal 20-65-jarigen) tot stilstand gekomen. Als aandeel van de totale bevolking neemt de potentiële beroepsbevolking af. Door de komst van de babyboomers steeg het aandeel 20-65-jarigen van 52,6 procent begin 1965 naar 62,4 procent begin 1995. Hierna zette een daling in, die vanaf begin 2011 versneld doorzet. Begin 2014 kwam het percentage 20-65-jarigen uit op 59,8 procent.

Bevolking 20-65 jaar¹⁾

¹⁾ Stand op 1 januari.

Bevolkingsontwikkeling

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	x 1 000					
Levendgeborenen	184,6	184,9	184,4	180,1	176,0	170,9
Overledenen	135,1	134,2	136,1	135,7	140,8	141,1
Immigratie	143,5	146,4	154,4	163,0	158,4	162,4
Emigratie	117,8	111,9	121,4	133,2	144,5	144,0
Huwelijken plus geregistreerde partnerschappen	83,4	82,4	85,0	81,5	79,5	73,6
Ontbindingen huwelijken en partnerschappen	32,2	30,8	33,7	33,8	34,7	34,8
Natuurlijke aanwas	49,5	50,7	48,3	44,3	35,1	29,8
Migratiesaldo	25,7	34,5	33,1	29,8	13,9	18,4
Bevolkingsgroei	80,4	89,2	80,8	74,5	49,2	48,2

2.

Economie

Economie toont voorzichtig herstel

- Economie krimpt 0,8 procent in 2013
- Forse groei in vierde kwartaal
- Bouwinvesteringen lopen verder terug

Kentering in 2013

De Nederlandse economie kromp in 2013 met 0,8 procent ten opzichte van een jaar eerder. Er was gedurende het jaar wel een kentering zichtbaar. De kwartaal-op-kwartaalontwikkeling werd vanaf het vierde kwartaal van 2012 minder negatief en de krimp sloeg halverwege 2013 om in groei. In het vierde kwartaal zette de groei met 0,9 procent versneld door, vanwege een forse groei van de investeringen. Ook kromp de consumptie door huishoudens in het laatste kwartaal slechts beperkt. Vergelijken we het hele jaar 2013 met 2012 dan vertonen alle bestedingscategorieën nog krimp, behalve de uitvoer. In vergelijking met 2012 is het groeitempo van de uitvoer wel gehalveerd.

Nog minder duurzame goederen gekocht

Debet aan de krimp in 2013 was met name de sterke verdere afname van de consumptie door huishoudens en investeringen in de eerste drie kwartalen van het jaar. Het was het derde jaar op rij dat de huishoudens minder besteedden. In 2013 gaven huishoudens 2,9 procent minder uit aan goederen en 0,4 procent minder aan diensten. Vooral aan duurzame consumptiegoederen zoals wasmachines, televisies, meubels, auto's en kleding werd minder uitgegeven. Aan deze goederen besteedden huishoudens 6,0 procent minder. De consumptie door de overheid was 0,2 procent lager dan een jaar eerder. Dit is vooral toe te schrijven aan de teruggelopen uitgaven aan de zorg. Aan openbaar bestuur is in 2013 meer uitgegeven dan een jaar eerder.

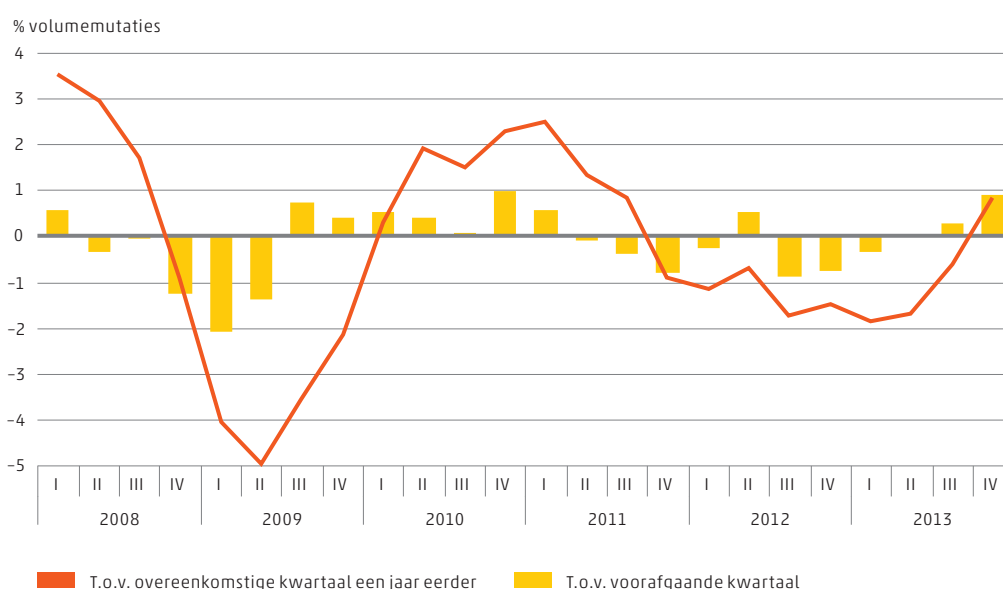
6,9% minder
geïnvesteed in woningen

Investeringskrimp neemt gedurende het jaar af

Het volume van de investeringen kromp in 2013 met 4,8 procent. Een belangrijk oorzaak van de teruglopende investeringen was de vastgoedmarkt. De investeringen in woningen daalden met 6,9 procent. Ook de bouw van bedrijfspanden liep verder terug en er werd minder geïnvesteerd in wegen en waterbouwkundige projecten. Maar ook veel investeringen buiten de bouw liepen terug. Gedurende het jaar werd de investeringskrimp wel steeds minder. In het vierde kwartaal trokken de investeringen met 6,7 procent zelfs fors aan. Dit was de eerste investeringsgroei sinds het laatste kwartaal van 2011. Met name in bedrijfswagens werd in het vierde kwartaal meer geïnvesteerd. Dit omdat de aanschaf van bedrijfswagens na afloop van het kwartaal minder gunstig werd. Maar ook de investeringen in bedrijfsgebouwen, machines en installaties, en computers waren in het vierde kwartaal hoger dan een jaar eerder.

Bruto binnenlands product

Bbp en bestedingen

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	% volumemutaties ten opzichte van een jaar eerder					
Bbp	1,8	-3,7	1,5	0,9	-1,2	-0,8
Invoer	2,3	-7,1	10,3	4,2	3,3	-0,2
Uitvoer	2,0	-7,7	11,6	4,1	3,2	1,4
Consumptie huishoudens	1,3	-2,1	0,3	-1,1	-1,6	-2,1
Consumptie overheid	2,8	5,0	0,5	0,2	-0,7	-0,2
Investerings	4,5	-12,0	-7,4	6,1	-4,0	-4,8

3.

Werkgelegenheid

Forse afname aantal banen

- 136 duizend werknemersbanen minder
- 45 duizend banen van zelfstandigen erbij
- 16 duizend vacatures minder

Forse afname werkgelegenheid

De werkgelegenheid is in 2013 verder afgenomen. Het aantal banen van werknemers nam af met 136 duizend, het aantal openstaande vacatures met 16 duizend. Gedurende het jaar was er wel een voorzichtige kentering te zien. De daling van het aantal banen van werknemers vlakke in het vierde kwartaal af en het aantal openstaande vacatures nam in de tweede helft van het jaar licht toe. Net als in de voorafgaande jaren ging het aantal banen van zelfstandigen omhoog. Er waren 45 duizend banen van zelfstandigen meer dan een jaar eerder.

Het aantal banen van werknemers daalde fors na het uitbreken van de crisis eind 2008. In 2010 en 2011 was er een periode van herstel, maar vanaf halverwege 2011 zette de daling weer in. In 2013 waren er gemiddeld 261 duizend werknemersbanen minder dan in 2008. Het aantal banen van zelfstandigen is daarentegen gedurende vrijwel de hele crisisperiode toegenomen. In 2013 waren er gemiddeld 129 duizend banen van zelfstandigen meer dan in 2008.

Ook fors banenverlies bij overheid en zorg

Aan het begin van de crisis gingen vooral banen verloren in het bedrijfsleven. Met name de bouw, de industrie en de zakelijke dienstverlening werden zwaar getroffen. Tegelijkertijd nam de werkgelegenheid bij de overheid en de zorg nog toe. De laatste jaren gaan echter ook veel banen in de niet-commerciële dienstverlening verloren. Zo waren er in 2013 bij de overheid en de zorg 38 duizend werknemersbanen minder dan een jaar eerder. Dit baanverlies komt naast dat in het bedrijfsleven, want ook hier ging in 2013 weer veel werkgelegenheid verloren. Zo stootte de bouw nog eens 29 duizend werknemersbanen af en was er eveneens fors banenverlies in de industrie, de handel, vervoer en horeca, en de zakelijke dienstverlening. Dit banenverlies wordt deels gecompenseerd door de toegenomen inzet van zelfstandigen, want in al deze bedrijfstakken waren in 2013 meer zelfstandigen actief dan een jaar eerder.

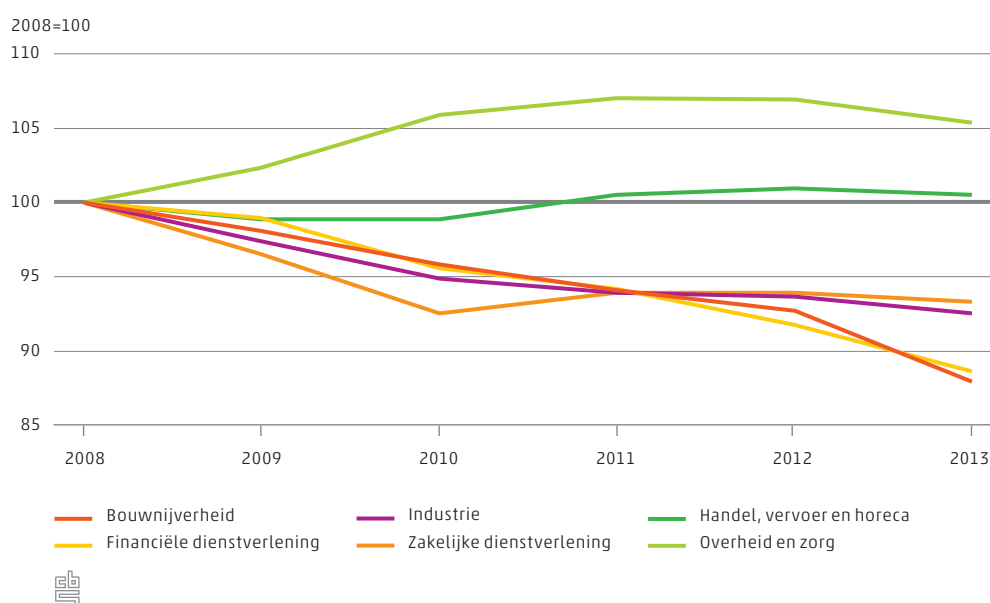
261 000

werknemersbanen minder dan in 2008

Aantal vacatures lager dan in 1998

Het aantal openstaande vacatures lag in 2013 gemiddeld 16 duizend lager dan in 2012. Het aantal vacatures daalde het meest in de industrie, de handel en de zorg. Het totaal aantal vacatures neemt al af vanaf eind 2008, behoudens een lichte opleving in de jaren 2010-2011. Er waren in 2013 gemiddeld 95 duizend vacatures. Dit is het laagste aantal in de hele reeks, die loopt vanaf 1998. In de tweede helft van 2013 vertoonde het aantal vacatures (na correctie voor seizoeninvloeden) een lichte stijging.

Banen van werknemers en zelfstandigen in enkele bedrijfstakken

Werkgelegenheid¹⁾

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	x 1000					
Banen						
Banen, totaal	9 287	9 222	9 190	9 259	9 246	9 155
banen van werknemers	7 972	7 905	7 862	7 905	7 847	7 711
banen van zelfstandigen	1 315	1 317	1 328	1 354	1 399	1 444
Vacatures						
Openstaande vacatures	240	143	122	132	112	95
Ontstane vacatures	1 028	725	743	766	658	622
Vervulde vacatures	1 088	794	737	774	679	624

¹⁾ Jaargemiddelden. Voor ontstane en vervulde vacatures jaartotalen.

4.

Beroepsbevolking

Forse stijging werkloosheid

- Werkloosheid vergelijkbaar met jaren negentig
- Brutoarbeidsparticipatie naar 72,1 procent
- Minder vaste werknemers, meer zelfstandigen en werknemers in flexibele dienst

Verdere stijging werkloosheid

De werkloosheid is in 2013 verder gestegen. Er waren gemiddeld 656 duizend werklozen, hetgeen neerkomt op 8,3 procent van de beroepsbevolking. De werkloosheid is daarmee vergelijkbaar met die halverwege de jaren negentig. Halverwege de jaren tachtig was de werkloosheid nog een stuk hoger en kwam zij boven de 10 procent uit.

Aan het begin van de crisis, eind 2008, begon de werkloosheid op te lopen. In 2010 en 2011 was er een lichte teruggang, maar de werkloosheid kwam niet onder het niveau van eind 2008. Vanaf halverwege 2011 loopt de werkloosheid weer sterk op. In de tweede helft 2013 was er even sprake van een daling, maar tegen het einde van het jaar zette de stijging weer in.

Ook brutoarbeidsparticipatie loopt verder op

Ondanks de opgelopen werkloosheid kende 2013 een verdere stijging van de brutoarbeidsparticipatie, het aandeel van de (werkzame en werkloze) beroepsbevolking op het totaal aantal 15-64-jarigen. In tijden van hogere werkloosheid staat de brutoarbeidsparticipatie doorgaans onder druk vanwege ontmoediging: mensen zonder werk staken het zoeken naar werk en vallen daardoor niet langer onder de (werkloze) beroepsbevolking. In 2013 steeg de brutoarbeidsparticipatie echter tot 72,1 procent. De brutoarbeidsparticipatie stijgt alleen onder 55-plussers en vrouwen. Oorzaak van de stijging van de arbeidsparticipatie zijn maatregelen om vervroegde uittreding tegen te gaan en bij vrouwen een cohort-effect: het grote verschil in opleidingsniveau tussen mannen en vrouwen dat er ooit was, valt weg voor steeds hogere leeftijdscategorieën.

8,3% van de
beroepsbevolking werkloos

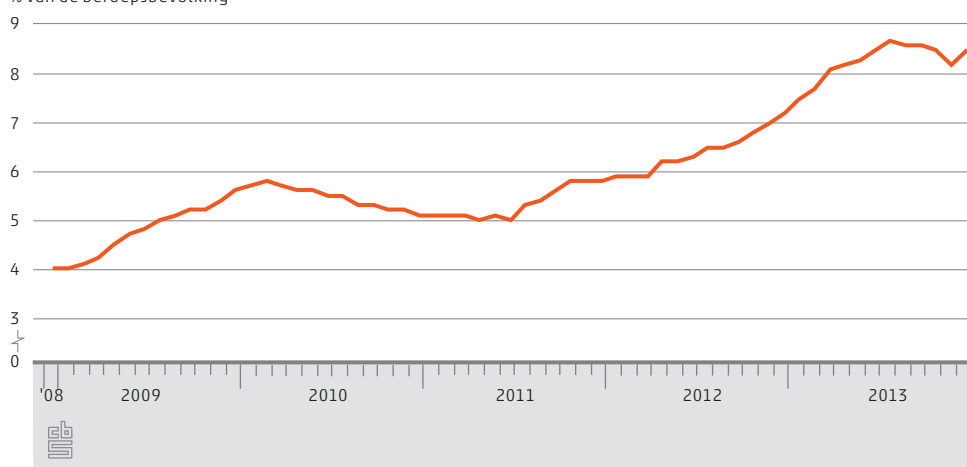

Steeds meer flexwerkers

De werkzame beroepsbevolking is in 2013 fors gekrompen. Er waren 104 duizend personen minder die 12 uur of meer in de week betaald werk verrichtten. Binnen de werkzame beroepsbevolking is bovendien sprake van een grote verschuiving richting flexibel werk. Het aantal zelfstandigen binnen de werkzame beroepsbevolking neemt al vanaf 2001 voortdurend toe. Aan het begin van de crisis nam het groeitempo af, maar vanaf 2011 stijgt het aantal zelfstandigen weer, met 20 à 30 duizend per jaar. Het aantal werknemers met een flexibele arbeidsrelatie daalde aan het begin van de crisis, maar stijgt sinds 2011 aanzienlijk. Het aantal werknemers met een vaste arbeidsrelatie is de laatste jaren voortdurend gedaald. In 2013 waren er 384 duizend werknemers met een vast contract minder dan in 2008. Het aantal werknemers met een flexibel contract steeg in deze periode met 83 duizend, het aantal zelfstandigen met 85 duizend.

Werkloosheid

% van de beroepsbevolking

Beroepsbevolking

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	%					
Brutoarbeidsparticipatie	70,9	71,2	71,0	71,1	71,8	72,1
Nettoarbeidsparticipatie	68,2	67,8	67,1	67,2	67,2	66,1
Werkloosheid	3,8	4,8	5,4	5,4	6,4	8,3
	x 1 000					
Totaal personen 15 tot 65 jaar	10 997	11 014	11 017	10 994	10 992	11 013
Beroepsbevolking	7 801	7 846	7 817	7 811	7 894	7 939
Werkzame beroepsbevolking	7 501	7 469	7 391	7 392	7 387	7 283
Werkloze beroepsbevolking	300	377	426	419	507	656
Niet-beroepsbevolking	3 196	3 167	3 200	3 183	3 098	3 074
Werknemers vaste arbeidsrelatie	5 330	5 325	5 237	5 195	5 115	4 946
Werknemers flexibele arbeidsrelatie	1 132	1 105	1 104	1 120	1 177	1 215
Zelfstandigen	1 038	1 039	1 049	1 077	1 095	1 123

5.

Huishoudens

Loonstijging lager dan inflatie

- Reëel beschikbaar inkomen voor zesde jaar op rij gedaald
- Aandelenvermogen huishoudens toegenomen
- Hypotheekschuld gedaald

Verdere daling beschikbaar inkomen

Het reëel beschikbaar inkomen nam in 2013 met 1,1 procent af ten opzichte van een jaar eerder. Het was het zesde jaar op rij waarin huishoudens relatief minder te besteden hadden. In totaal is het reëel beschikbaar inkomen sinds 2007 met bijna 5,2 procent gedaald. Loonstijgingen en een groei van het aantal werkzame personen zijn doorgaans de drijvende krachten achter de ontwikkelingen in het beschikbaar inkomen. In 2013 bleven de lonen achter bij de inflatie. De gemiddelde cao-loonstijging bedroeg 1,2 procent, terwijl de prijzen met gemiddeld 2,5 procent stegen. Ook liep het aantal werknemers terug met 138 duizend. In 2013 had verder de toename van de te betalen belastingen en sociale premies een negatief effect op de ontwikkeling van het beschikbaar inkomen. De inkomsten uit vermogen en die uit sociale uitkeringen, vooral werkloosheidsuitkeringen, gingen wel verder omhoog. De consumptie door huishoudens nam af met 2,1 procent.

Financiële bezittingen verder toegenomen

Ondanks de krimp van het reëel beschikbaar inkomen namen de financiële bezittingen van huishoudens met 55 miljard euro toe. Deze bezittingen bestaan vooral uit spaartegoeden, obligaties, aandelen en pensioenvoorzieningen. Huishoudens profiteerden van het positieve klimaat op de aandelenbeurs. Zo steeg de waarde van het aandelenpakket dat huishoudens zelf beheren met 24 miljard euro. Daarnaast nam de beleggingsportefeuille van pensioenfondsen en levensverzekeraars toe met 32 miljard euro toe. Deze wordt gezien als het eigendom van huishoudens. De spaartegoeden van huishoudens namen met slechts twee miljard euro toe. Deze toename is flink lager dan in andere jaren. Veel huishoudens kozen er in 2013 voor om extra af te lossen op de hypotheek.

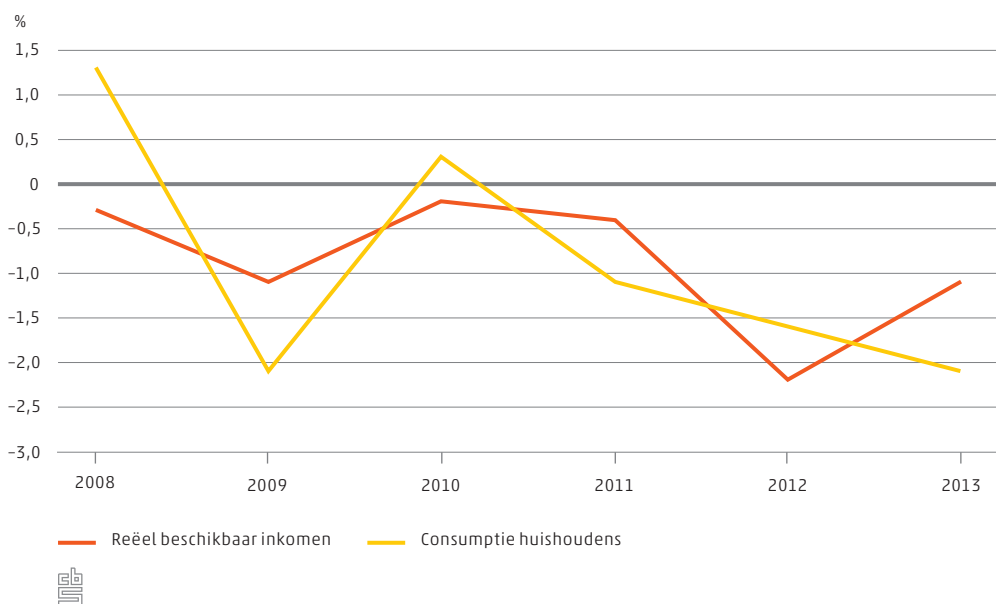
8 486 000 000

euro minder hypotheekschuld

Hypothecaire schuld gedaald

Tegenover de toegenomen financiële bezittingen zijn huishoudens per saldo maar op beperkte schaal nieuwe schulden aangegaan. In 2013 steeg de totale schuld met slechts 8 miljard euro. De hypothecaire schuld daalde voor het eerst sinds het begin van de statistische reeks in 1995 met 8 miljard euro tot 664 miljard euro. Door de toename van de financiële bezittingen en de geringe toename van de schulden is het financieel vermogen van huishoudens gestegen met 47 miljard euro. In 2008 ging het financieel vermogen van huishoudens er 222 miljard op achteruit, maar dat is in de jaren erna weer ruimschoots goedge maakt. Het materieel vermogen van huishoudens is door het inzakken van de woningmarkt wel geslonken. In vergelijking met 2008, toen de huizenprijzen een piek bereikten, lagen de prijzen van bestaande koopwoningen in 2013 bijna 20 procent lager.

Reëel beschikbaar inkomen en consumptie huishoudens

Financiële bezittingen en schulden van huishoudens

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2013
	jaarmutatatie in mld euro						mld euro
Financiële bezittingen	-184	170	139	59	152	55	2038
waaronder							
spaartegoeden en overige deposito's	20	19	11	15	17	2	348
aandelen en overige deelnemingen	-68	39	19	-11	12	24	258
levensverzekeringsvoorzieningen	0	14	12	7	14	-2	215
pensioenvoorzieningen	-120	96	94	50	113	32	1047
Schulden	38	40	26	24	24	8	841
waaronder							
woninghypotheken	33	26	17	14	1	-8	664
Financieel vermogen	-222	130	113	35	128	47	1197

6.

Sociale

zekerheid

Sterke toename WW en bijstand

- Bijna 100 duizend WW-uitkeringen erbij
- Bijna 30 duizend bijstandsuitkeringen erbij
- Vooral instroom vrouwen in WW sterk gestegen

Bijna 800 duizend WW- en bijstandsuitkeringen

De terugloop van de werkgelegenheid heeft het beroep op WW en bijstand sterk vergroot. Het totaal aantal uitkeringen in het kader van de Werkloosheidswet (WW) en de Wet Werk en Bijstand (WWB) naderde eind 2013 de 800 duizend. De stijging van het aantal WW-uitkeringen aan vrouwen verliep in de beginjaren van de crisis gematigd, maar houdt vanaf 2012 gelijke tred met die aan mannen.

Sterk effect conjunctuur op WW

Eind 2013 werden er aan personen tot de AOW-gerechtigde leeftijd 98 duizend WW-uitkeringen en 29 duizend bijstandsuitkeringen méér verstrekt dan een jaar eerder. Het aantal WW-uitkeringen kwam daarmee uit op 438 duizend, het aantal bijstandsuitkeringen op 359 duizend. Vanaf het einde van 2008, toen de crisis gevolgen begon te krijgen voor de werkgelegenheid, is het aantal WW- en bijstandsuitkeringen opgelopen met respectievelijk 267 en 100 duizend.

Het aantal WW-uitkeringen is uiteraard sterk gerelateerd aan de werkloosheid: een werknemer die zijn baan verliest, komt in de WW terecht. Het aantal maanden dat men recht heeft op WW is daarbij afhankelijk van het opgebouwde arbeidsverleden. In de bijstand kunnen mensen alleen terecht komen wanneer het huishouden waartoe ze behoren over minder dan een bepaald inkomen en vermogen beschikt. De relatie tussen het aantal bijstandsuitkeringen en de conjunctuur is daardoor minder sterk, maar duidelijk is dat door de crisis ook het beroep op de bijstand stijgt. Een factor die hierbij bijvoorbeeld een rol kan spelen, is dat het aantal langdurig werklozen na 2008 voortdurend is toegenomen. Hiervan kan een aantal personen in de bijstand terecht zijn gekomen.

266 900

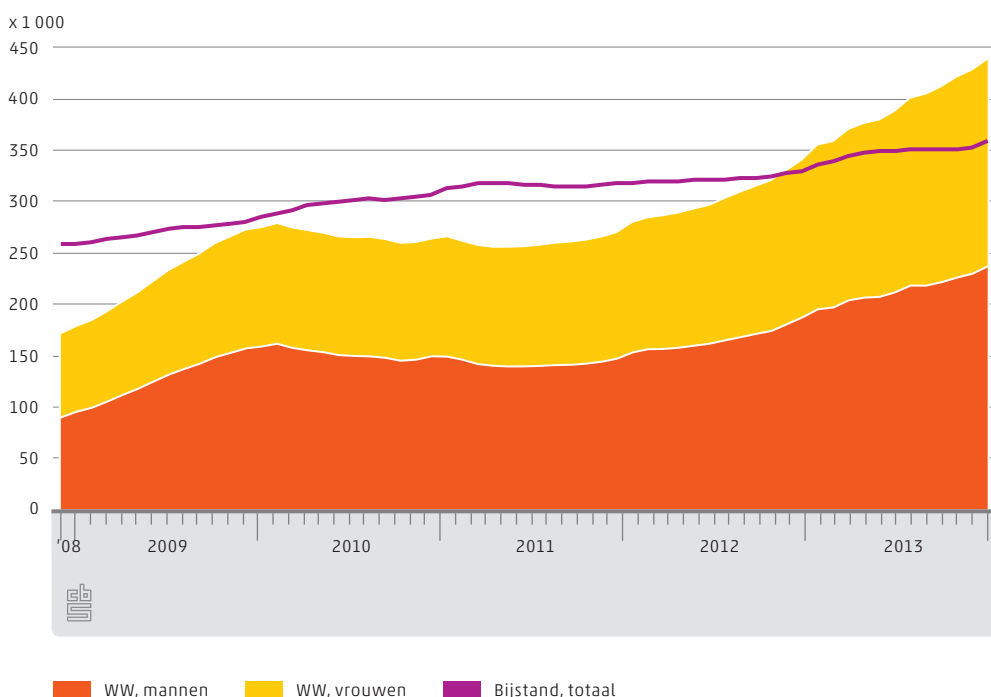
extra WW-uitkeringen sinds eind 2008

Crisis raakt nu ook vrouwen

Over de hele periode 2009–2013 is de stijging van het aantal WW-uitkeringen voor mannen en vrouwen vergelijkbaar: eind 2013 werden er aan beide ongeveer tweeënhalf keer zoveel WW-uitkeringen verstrekt als eind 2008. Het verloop van het aantal WW-uitkeringen liep in de eerste crisisjaren sterk uiteen. Doordat mannen relatief oververtegenwoordigd zijn in de meer conjunctuurgevoelige branches volgde het aantal WW-uitkeringen aan mannen de conjunctuur veel scherper: in 2009 was er een sterke stijging, gevolgd door dalingen in 2010 en 2011, toen het met de economie wat beter ging. Bij vrouwen was er een minder sterke stijging in 2009, maar daalde het aantal uitkeringen in 2010 en 2011 nauwelijks. Vanaf begin 2012 houdt de ontwikkeling van het aantal WW-uitkeringen aan mannen en vrouwen vrijwel gelijke tred. Dat het aantal vrouwen met WW de laatste jaren ook zo snel stijgt, heeft onder meer te maken met de teruglopende werkgelegenheid in de zorg, waar de werkgelegenheid in de voorafgaande jaren nog toenam.

Aantal sociale uitkeringen^{1,2)}

¹⁾ WW gecorrigeerd voor seizoeninvloeden.

²⁾ Aan personen tot de AOW-gerechtigde leeftijd.

Aantal uitkeringen, ultimojaarcijfers

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	x 1 000					
Werkloosheid (WW) ¹⁾	170,8	269,9	263,7	269,9	340,2	437,7
waarvan						
aan mannen	91,3	157,1	151,1	149,4	189,6	239,0
aan vrouwen	79,5	112,8	112,6	120,5	150,6	198,8
Bijstand (WWB) ¹⁾	258,8	280,8	307,0	318,6	330,2	359,0

¹⁾ Aan personen tot de AOW-gerechtigde leeftijd.

7.

Buitenlandse

handel

Groei uitvoer teruggevallen

- Internationale handel hersteld van de crisis
- Goederenexport van eigen makelij nauwelijks gegroeid
- Krimp export naar landen buiten de Europese Unie

Uitvoer duidelijk boven niveau van voor de crisis

In 2013 is de export van goederen en diensten in volume met 1,4 procent gegroeid ten opzichte van 2012. In 2012 groeide de uitvoer nog met 3,2 procent. De uitvoer viel in 2009 terug, maar is daarna sterk toegenomen. Wel is de groei in 2013 dus meer dan gehalveerd vergeleken met het voorafgaande jaar. Het volume van de uitvoer lag 12 procent boven het niveau van 2008. De invoer lag hier 10 procent boven. Zowel de uitvoer als de invoer hebben zich dus sterk hersteld van de sterke teruggang van de wereldhandel in 2009.

Wederuitvoer sterkst gegroeid, maar levert minder op

De export van goederen en diensten is onder te verdelen in wederuitvoer van goederen, export van goederen van eigen makelij en dienstenexport. Sinds 2008 groeide van deze drie de wederuitvoer met 21 procent het sterkst. De uitvoer van eigen productie kende daarentegen nauwelijks groei. De dienstenexport nam 14 procent in volume toe.

Niet elke euro aan export levert een even grote bijdrage aan de Nederlandse economie. Aan de uitvoer van in Nederland geproduceerde goederen wordt veel meer verdiend dan aan de uitvoer van goederen die elders worden gemaakt. Per euro levert de uitvoer van eigen goederen ongeveer 54 eurocent op en de wederuitvoer slechts 8 eurocent. De export van diensten levert per euro maar liefst 76 eurocent op.

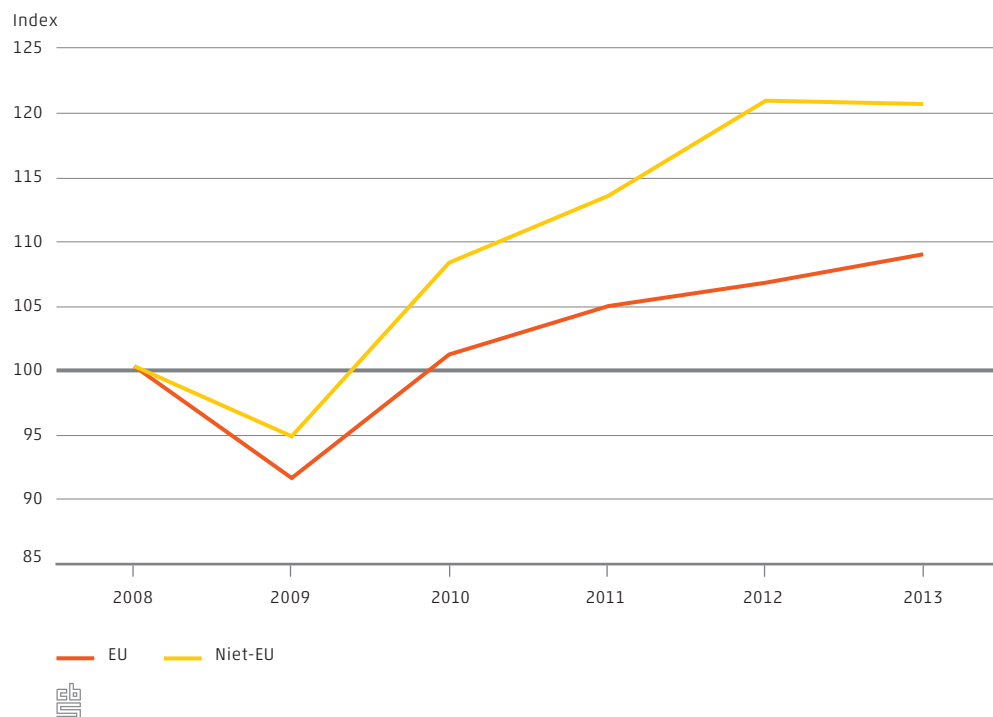

76 eurocent voor **1** euro
aan export diensten

Export naar niet-EU-landen teruggelopen

Nederland exporteerde in 2013 iets minder naar landen buiten de Europese Unie (EU) dan in het jaar ervoor. De export naar EU-landen groeide daarentegen gestaag door. De terugval is opvallend, omdat juist de export naar landen buiten de EU in eerdere jaren een heel sterke ontwikkeling heeft doorgemaakt. Sinds 2008 is de export naar niet-EU-landen met 20 procent gegroeid. De export naar EU-landen groeide met 9 procent.

Uitvoer van goederen en diensten naar bestemming (2008=100)

Internationale handel in goederen en diensten

	Volume					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	2008=100					
Uitvoer	100	92,3	102,9	107,1	110,6	112,0
goederen	100	90,7	102,4	106,7	110,5	111,6
eigen productie	100	91,4	99,5	101,8	102,6	102,5
wederuitvoer	100	89,8	105,2	111,8	118,8	121,3
diensten	100	98,6	105,7	109,2	111,3	114,1
Invoer	100	92,9	102,5	106,8	110,3	109,7
goederen	100	90,6	101,4	106,1	109,9	109,7
diensten	100	101,8	107,3	110,0	112,5	110,7

8.

Ondernemingen

Crisis bedrijfsleven zwakt af

- Toegevoegde waarde licht gekrompen
- Veel bedrijfstakken herstelden in tweede helft van het jaar
- Winsten van ondernemingen gedaald

Bouwsector het hardst gekrompen

Over heel 2013 is de Nederlandse economie met 0,8 procent gekrompen. In 2012 bedroeg de krimp nog 1,2 procent. De krimp werd vooral in de eerste helft van 2013 gerealiseerd. In het laatste kwartaal groeide de economie en de toegevoegde waarde van de meerderheid van de Nederlandse bedrijfstakken.

De grootste krimp werd in 2013 geregistreerd in de bouw. Deze krimp met 3,7 procent, na in 2012 ook al met ruim 8 procent achteruit te zijn gegaan. Positief is echter dat de krimp na het eerste kwartaal steeds minder groot werd en in het laatste kwartaal zelfs omsloeg in een groei.

Voedings- en genotmiddelenindustrie hersteld

De industrie krimp in 2013 met 0,8 procent. De toegevoegde waarde van de chemische industrie daalde van alle industrietakken het hardst, met 4,4 procent. In 2012 was deze bedrijfstak juist een positieve uitschieter binnen de industrie. De voedings- en genotmiddelenindustrie herstelde zich goed van de neergang in het voorgaande jaar met een groei van 3,1 procent. Dit is de hoogste groei van deze bedrijfstak sinds 2005.

De commerciële dienstverlening krimp voor het tweede jaar op rij, nu met 0,9 procent. Ook hier gold echter dat de meeste bedrijfstakken op het einde van het jaar weer groei boekten. Uitzonderingen hierop waren de financiële instellingen en de reisbureaus.

Niet-financiële ondernemingen keren

37 740 000 000

euro aan dividend uit

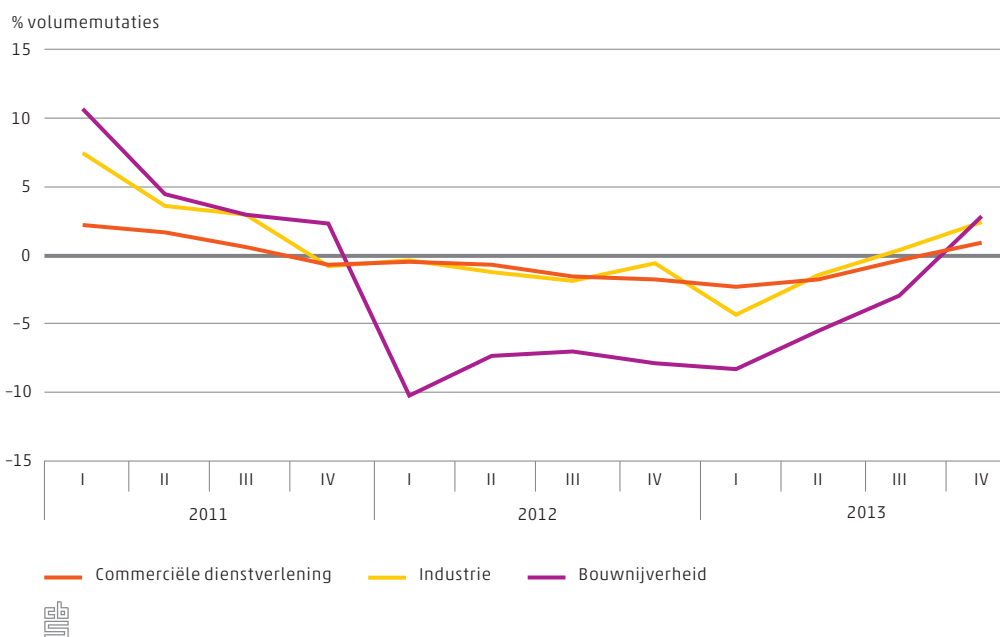

Winst ondernemingen gedaald

De winsten van niet-financiële vennootschappen zijn in 2013 met 0,6 miljard euro gedaald tot 105,3 miljard euro. De door buitenlandse dochters behaalde winst daalde ook licht, tot 33,3 miljard euro. Financiële instellingen zagen hun winst met 2,3 miljard euro afnemen tot 16,1 miljard euro. Ook hier daalden de in het buitenland behaalde winsten licht, tot 7,6 miljard euro.

Ondanks de daling van de winsten keerden ondernemingen meer dividend uit aan haar aandeelhouders. Niet-financiële ondernemingen keerden 37,7 miljard euro uit. Ten opzichte van 2012 betekende dit een stijging van 31 procent. Financiële instellingen keerden 10,2 miljard euro uit: 23 procent meer dan in 2012.

Toegevoegde waarde van enkele bedrijfstakken

Winsten vennootschappen

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
mld euro						
Niet-financiële vennootschappen						
nettowinst vóór belasting	108,8	82,7	105,4	114,0	105,9	105,3
waaronder						
winst buitenlandse dochters	31,3	19,6	35,7	38,9	34,7	33,3
Financiële vennootschappen (excl. bijz. fin. inst.)						
nettowinst vóór belasting	11,7	11,6	20,2	22,6	18,4	16,1
waaronder						
winst buitenlandse dochters	-1,3	4,3	7,4	10,8	8,3	7,6

9.

Bedrijvendynamiek

Meer oprichtingen dan opheffingen

- Recordaantal opheffingen en faillissementen
- Meer webwinkels, minder traditionele winkels en cafés
- 8 procent van de opheffingen is faillissement

Oprichtingen in de bouw minst gegroeid

In 2013 was er sprake van een recordaantal opheffingen. Desondanks worden in Nederland nog altijd meer bedrijven opgericht dan opgeheven en was het aantal oprichtingen in 2013 het hoogst sinds 2008. Vanwege de slechte vooruitzichten op de arbeidsmarkt voor werknemers zijn veel ontslagen medewerkers als zelfstandig ondernemer aan de slag gegaan. In de detailhandel zijn in 2013 ruim achtduizend webwinkels gestart, een recordaantal. Tegelijkertijd zijn veel winkels en cafés uit het straatbeeld verdwenen. In de zakelijke dienstverlening werden veel organisatieadviesbureaus opgericht. De stijging van het aantal oprichtingen was het kleinst in de bouw. Bij projectontwikkelaars en afwerkingsbedrijven was het aantal opheffingen zelfs hoger dan het aantal oprichtingen. Het aantal oprichtingen van kleine bouwbedrijven in de renovatie, onderhoud en herstelwerkzaamheden steeg wel licht. Ook in de kledingindustrie en bij de grafische industrie en de uitgeverijen van kranten en tijdschriften werden meer bedrijven opgeheven dan opgericht.

Meeste faillissementen in groothandel

In 2013 betrof 8 procent van de opheffingen een faillissement. In 2008, aan het begin van de economische crisis, was dit nog 4 procent. In de groothandel en bij gespecialiseerde bouwbedrijven gingen in 2013 de meeste bedrijven failliet. Tezamen betrof dit 20 procent van het totaal aantal faillissementen. In de sector informatie en communicatie lag het aantal faillissementen 50 procent hoger dan een jaar eerder. De industrie was in 2013 de enige bedrijfstak waarin het aantal faillissementen daalde. In 2013 gingen in totaal 9 456 bedrijven failliet.

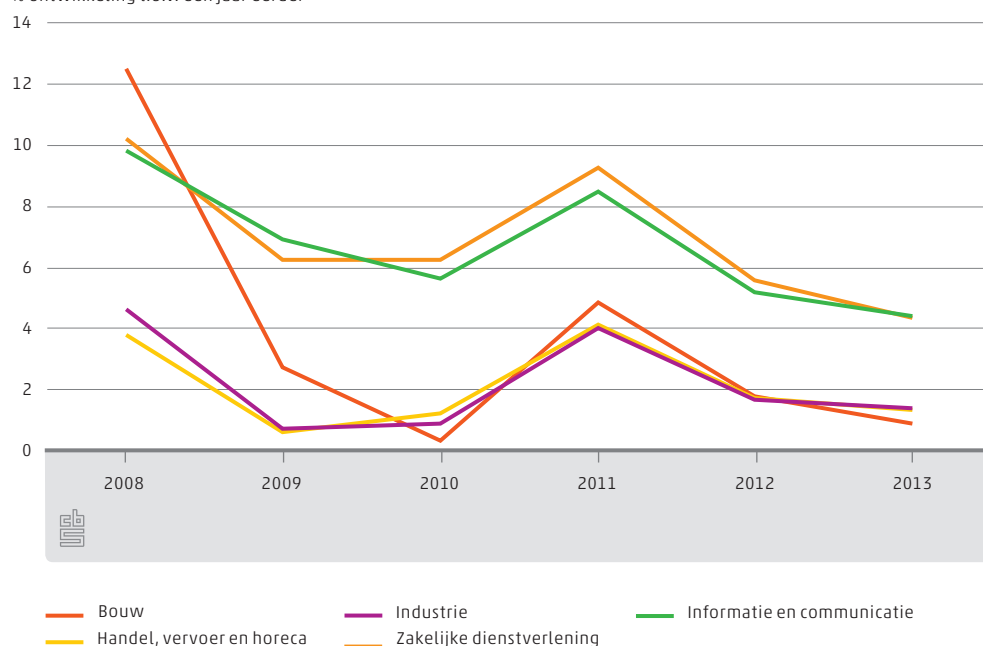
8 055
webwinkels gestart

Eenmanszaak meest populaire rechtsvorm

Zeven op de tien starters betreft een eenmanszaak. De eenmanszaak blijft daarmee de meest populaire oprichtingsvorm. Het aantal eenmanszaken heeft de afgelopen jaren een vlucht genomen. In 2007 was nog 55 procent van de nieuw opgerichte bedrijven een eenmanszaak. Vooral in de bouw starten veel eenmanszaken: daar was 83 procent van alle oprichtingen een eenmanszaak. De horeca en de landbouw kenden daarentegen een laag aandeel startende eenmanszaken. Ook bij de opheffingen is zeven op de tien een eenmanszaak. Van alle in 2013 beëindigde eenmanszaken werd slechts in 1,4 procent een faillissement uitgesproken.

Groei aantal bedrijven

% ontwikkeling t.o.v. een jaar eerder

Aantal opgerichte eenmanszaken

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	x 1000					
Bouw	18	11	8	13	10	11
Handel, vervoer en horeca	20	17	16	22	19	24
Nijverheid	3	3	2	3	3	3
Informatie en communicatie	6	6	5	7	6	7
Zakelijke dienstverlening	28	29	24	32	29	34

10.

Overheid

Overheidstekort 2,5 procent

- Overheidstekort afgenomen tot 2,5 procent van het bbp
- Tekort omlaag door frequentieveiling en lastenverzwaring
- Schuldquote stijgt tot 73,5 procent

Tekort weer onder Europese tekortnorm

Het overheidstekort kwam in 2013 uit op 2,5 procent van het bbp. Hiermee voldoet Nederland weer aan de Europese tekortnorm van 3 procent. Het laatste jaar dat Nederland hieraan voldeed was 2008. Het tekort daalde in 2013 onverwacht snel. In 2012 was het tekort nog 4,1 procent van het bbp. De algemene verwachting was dan ook dat het tekort over 2013 boven de 3 procent zou uitkomen.

Verkoop telecomfrequenties drukt tekort

Een belangrijke oorzaak van het lagere tekort waren de eenmalige opbrengsten uit de verkoop van de 4G-telecomfrequenties. Het tekort als percentage van het bbp viel hierdoor 0,6 procentpunt lager uit. Behalve door de frequentieveiling droegen ook lastenverzwaringen bij aan een lager tekort. De hogere opbrengst uit de loon- en inkomstenbelasting inclusief de wettelijke sociale premies veroorzaakte bijna een kwart van de daling van het tekort, namelijk 0,4 procentpunt. Verder verdubbelden de opbrengsten uit de assurantiebelasting door een verhoging van het tarief. Dat leverde de schatkist 1,2 miljard euro meer op, oftewel 0,2 procentpunt van het bbp. Ook werden nieuwe belastingen ingevoerd, zoals de tijdelijke crisisheffing op hoge lonen. De belasting- en premiedruk was in 2013 met 39,3 procent van het bbp het hoogst van de afgelopen veertien jaar. Vergeleken met 2012 nam deze met 0,7 procentpunt toe.

Hoogste belasting- en premiedruk

sinds **1999**

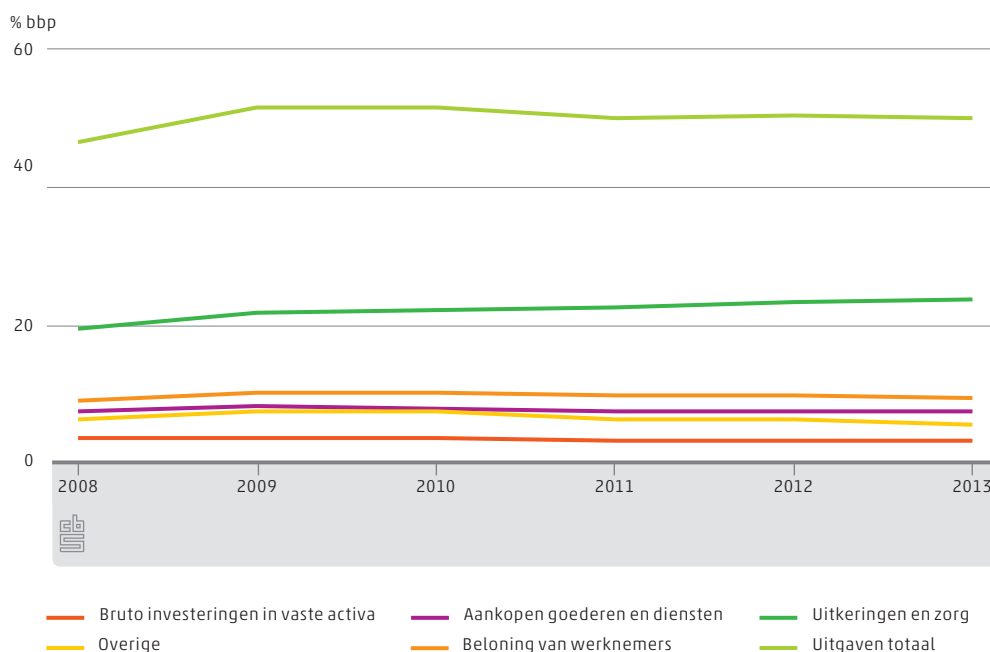

Hoewel de overheid in 2013 verder wist te bezuinigen op veel uitgaven, lagen deze nog steeds 15 miljard euro boven de inkomsten. Dit kwam vooral door een toename van de sociale uitkeringen en de zorguitgaven. Zij bereikten in verhouding tot het bbp de hoogste stand van de afgelopen twintig jaar. De laatste vijf jaar namen de sociale uitkeringen en zorguitgaven samen met meer dan 20 procent toe terwijl de overige uitgaven tezamen nagenoeg gelijk bleven. De sociale uitkeringen en zorguitgaven maken nu bijna de helft uit van de overheidsuitgaven.

Rentelasten ondanks hogere schuld gedaald

De schuld van de overheid kwam eind 2013 uit op 73,5 procent van het bbp. Dit was 2,2 procentpunt hoger dan eind 2012. Ondanks de hogere schuld daalden de rentelasten in 2013 verder tot 11,8 miljard euro, een daling van 0,6 miljard euro. Dit kwam door de lagere rente op de kapitaalmarkt. De nationalisatie van SNS had een effect van meer dan 8 miljard euro op de schuld, maar geen effect op het tekort.

Uitgaven overheid

Overheidstekort en -schuld

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	mln euro					
Overheidssaldo (EMU)	3 073	-32 074	-30 109	-26 010	-24 323	-15 163
Overheidsschuld (EMU)	347 525	348 284	372 028	393 671	427 106	443 008
	% bbp					
Overheidssaldo (EMU)	0,5	-5,6	-5,1	-4,3	-4,1	-2,5
Overheidsschuld (EMU)	58,5	60,8	63,4	65,7	71,3	73,5
Inkomsten	46,7	45,8	46,3	45,6	46,4	47,3
waaronder						
belastingen en premies	38,7	37,8	38,6	38,1	38,6	39,3
Uitgaven	46,2	51,4	51,3	49,9	50,4	49,8

11.

Prijzen

Belastingen verhogen inflatie

- Gemiddelde prijsstijging al drie jaar boven de 2 procent
- Nederlandse inflatie ruim boven gemiddelde eurozone
- Huren fors hoger

Inflatie boven doelstelling ECB door belastingwijzigingen

De inflatie is in 2013 gemiddeld uitgekomen op 2,5 procent, net als in 2012. Dit is het derde jaar op rij dat de inflatie in Nederland boven de doelstelling van de Europese Centrale Bank (ECB) van rond de 2 procent komt. In juli 2013 liep de inflatie met 3,1 procent op naar het hoogste niveau in bijna vijf jaar tijd. De hoogte van de inflatie werd voor een belangrijk deel veroorzaakt doordat de belastingen op goederen en diensten zijn verhoogd. Zonder belastingmaatregelen zou de inflatie 1,2 procentpunt lager uitgekomen zijn. Dit is de grootste bijdrage van belastingwijzigingen aan de inflatie sinds het CBS dit in 1992 begon te meten. Hierdoor lag het Nederlandse inflatiecijfer, berekend volgens de Europese definitie, met 2,6 procent ruimschoots boven het gemiddelde van de eurozone van 1,4 procent.

Groot effect belastingen

Op 1 oktober 2012 werd de btw verhoogd. Dit had een sterk inflatieverhogend effect in 2013. In oktober 2013 verdween dit effect doordat de prijzen niet langer meer werden vergeleken met prijzen waarin het vorige, lagere btw-tarief was verwerkt. De inflatie daalde in oktober daarom sterk.

Op 1 januari 2013 ging ook de assurantiebelasting op verzekeringen omhoog, van 9,7 naar 21 procent. Daarnaast werden de energiebelasting, de aankoopbelasting op nieuwe auto's en de accijnzen op brandstoffen, alcoholhoudende drank en tabak verhoogd. Verder vallen verschillende paramedische diensten zoals een consult bij een natuurarts of chiropractor sinds januari 2013 onder het hoge btw-tarief. Deze maatregelen hadden gedurende het hele jaar een inflatieverhogend effect.

Grootste huurstijging

woningen in **16** jaar

Huur en prijzen van voeding flink hoger

De huurprijzen van woningen zijn halverwege 2013 met gemiddeld 3,8 procent verhoogd. Dit is de grootste huurstijging in zestien jaar tijd. In 2013 was de maximale huurverhoging van een sociale huurwoning, in tegenstelling tot eerdere jaren, niet alleen gebaseerd op de inflatie van het voorgaande jaar, maar tevens op de inkomensklasse van de bewoners.

Naast de huur stegen ook andere producten en diensten flink in prijs. De prijs van voeding steeg met 2,5 procent. Door tegenvallende oogsten was de prijs van aard-appelen, groenten en fruit in 2013 flink hoger dan in 2012. Autobrandstoffen werden gemiddeld juist 1,4 procent goedkoper. Vooral LPG daalde in prijs. Dit is de eerste daling van de brandstofprijzen sinds 2009.

Inflatie

% mutatie t.o.v. een jaar eerder

Prijsverandering per categorie

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	%					
Totaal bestedingen	2,5	1,2	1,3	2,3	2,5	2,5
Totaal bestedingen excl. wijzigingen productgebonden belastingen	2,2	0,9	1,1	2,2	2,1	1,3
Autobrandstoffen	6,4	-9,5	11,6	10,1	7,3	-1,3
Verzekeringen	5,1	3,2	2,0	3,3	3,3	7,9
Voeding	5,7	1,1	0,0	1,7	1,9	2,5
Woninghuur	1,6	2,4	2,2	1,7	2,3	3,8

12.

Woningmarkt

Woningmarkt stabiliseert

- Afname prijsdaling in tweede helft van het jaar
- Weer minder woningen verkocht, maar stijging in tweede helft van het jaar
- Weinig vergunningen voor nieuwbouw

Bestaande koopwoningen 6,6 procent goedkoper in 2013

De prijzen van bestaande koopwoningen daalden in 2013 met 6,6 procent, ongeveer evenveel als in 2012. De prijsafname was in de tweede helft van 2013 echter duidelijk minder sterk dan in de eerste helft. In het eerste halfjaar lagen de prijzen 8,6 procent lager dan een jaar eerder, in de tweede jaarhelft was dit 4,4 procent. In vergelijking met 2008, toen de huizenprijzen een piek bereikten, liggen de prijzen in 2013 bijna 20 procent lager.

Verkopen eengezinswoningen sterkst gedaald

In 2013 wisselden 110 duizend bestaande koopwoningen van eigenaar. Dat is iets meer dan de helft van het aantal transacties dat plaatsvond in het topjaar 2006. In 2013 nam het aantal transacties met 6,1 procent af ten opzichte van een jaar eerder; de daling was daarmee nog wat groter dan in de voorafgaande jaren. Ook bij het aantal transacties tekende zich in de loop van 2013 echter herstel af. In de eerste helft waren er 22,8 procent transacties minder dan een jaar eerder. In de tweede helft lagen de transacties juist 10,6 procent hoger dan een jaar eerder.

70% minder bouw-
vergunningen verleend dan in 2008

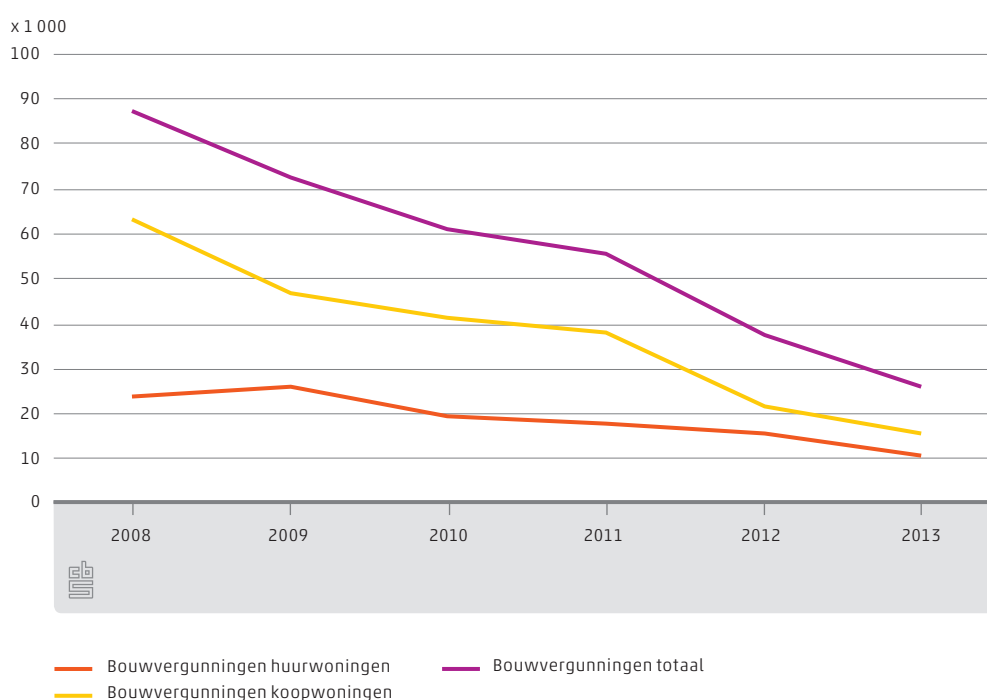
De afname van het aantal verkopen was in 2013 het grootst bij eengezinswoningen (-7,1 procent). Bij de appartementen was de afname 3,1 procent. Regionaal zijn er grote verschillen in de afname van het aantal verkopen. In Overijssel nam het aantal transacties met bijna 13 procent het meest af, in Flevoland met slechts 2,2 procent het minst. In de noordelijke provincies Groningen, Friesland en Drenthe en in Noord-Holland bedroeg de afname minder dan 4 procent.

Aantal bouwvergunningen historisch laag

In 2013 is voor ruim 26 duizend nieuwe woningen een bouwvergunning verleend. Dat is 30 procent minder dan in 2012. Sinds het begin van de crisis in 2008 is het aantal woningen waarvoor jaarlijks een bouwvergunning wordt verleend met 70 procent afgenomen. Voor koopwoningen bedraagt de afname 76 procent, voor huurwoningen 55 procent.

Het aantal verleende bouwvergunningen is in 2013 het sterkst afgenomen bij corporaties. In 2013 werden hieraan 43 procent minder bouwvergunningen verleend dan een jaar eerder. In de voorafgaande jaren was de afname bij corporaties juist relatief gering vergeleken bij andere organisaties. Toen nam het aantal verleende vergunningen vooral sterk af bij projectontwikkelaars, aannemers en financiële instellingen als pensioenfondsen, verzekeraars en banken.

Aantal vergunningen nieuwbouwwoningen

Verkopen en prijzen bestaande koopwoningen

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Prijsindex bestaande koopwoningen	% ontwikkeling t.o.v. een jaar eerder					
	3,0	-3,4	-2,2	-2,4	-6,5	-6,6
Aantal transacties	x 1 000					
	182,4	127,5	126,1	120,7	117,3	110,1
Aantal transacties eengezinswoning: totaal tussenwoning hoekwoning twee-onder-een-kap vrijstaand appartementen	% ontwikkeling t.o.v. een jaar eerder					
	-9,9	-30,1	-1,1	-4,3	-2,9	-6,1
	-8,9	-31,4	-1,6	-2,5	-0,2	-7,1
	-7,7	-30,4	-3,3	-4,0	-2,7	-7,3
	-7,4	-28,8	-2,8	-3,8	1,7	-6,2
	-10,7	-32,2	2,2	-2,9	1,5	-8,2
	-12,7	-36,6	1,7	4,3	2,9	-6,8
	-0,9	-26,9	-1,3	-7,4	-9,1	-3,1

Bron: CBS en Kadaster.

13.

Nederland in

vergelijking

met het buitenland

Voorzichtig herstel Europa

- Herstel in het westen, vertraging in opkomende landen
- Werkloosheid loopt in Nederland sterker op
- Inflatie in Nederland hoger dan gemiddeld in EU

Tegengestelde ontwikkeling tussen ontwikkelde en opkomende landen

Zowel de Nederlandse als de Europese economie herstelden in de tweede helft van 2013 enigszins. De economie van de eurozone als geheel kromp met 0,4 procent minder sterk dan die van Nederland (0,8 procent). De economie van de Europese Unie (EU) groeide zelfs licht met 0,1 procent. Het herstel van de eurozone wordt vooral getrokken door de Duitse economie, die met 0,4 procent groeide. Dat de EU als geheel groeide, in tegenstelling tot de eurozone, kwam vooral door het Verenigd Koninkrijk. De economie van dit land groeide in 2013 met 1,9 procent beduidend meer dan het EU-gemiddelde. Opvallend is dat de EU-landen die het in 2013 beter deden dan Nederland, in het crisisjaar 2009 ook veel harder waren gekrompen.

Nederlandse economie **0,4%-punt**
meer gekrompen dan die van de eurozone

Ook de geïndustrialiseerde landen buiten Europa deden het in 2013 beter dan Nederland. In de Verenigde Staten en Japan groeide de economie met respectievelijk 1,9 en 1,6 procent. In de opkomende markten ging het minder voorspoedig dan voorheen. De opkomende landen leden in 2013 onder een uitstroom van westers kapitaal. In China zwakte de groei af van een hoogtepunt van rond de 12 procent in 2010 tot 7,5 procent in 2013. In landen als India en Turkije zijn de hoge groeicijfers van de afgelopen jaren gehalveerd. De groei in de opkomende landen ligt nog wel op een aanzienlijk hoger niveau dan dat van de geïndustrialiseerde landen.

Werkloosheid in Nederland loopt sneller op

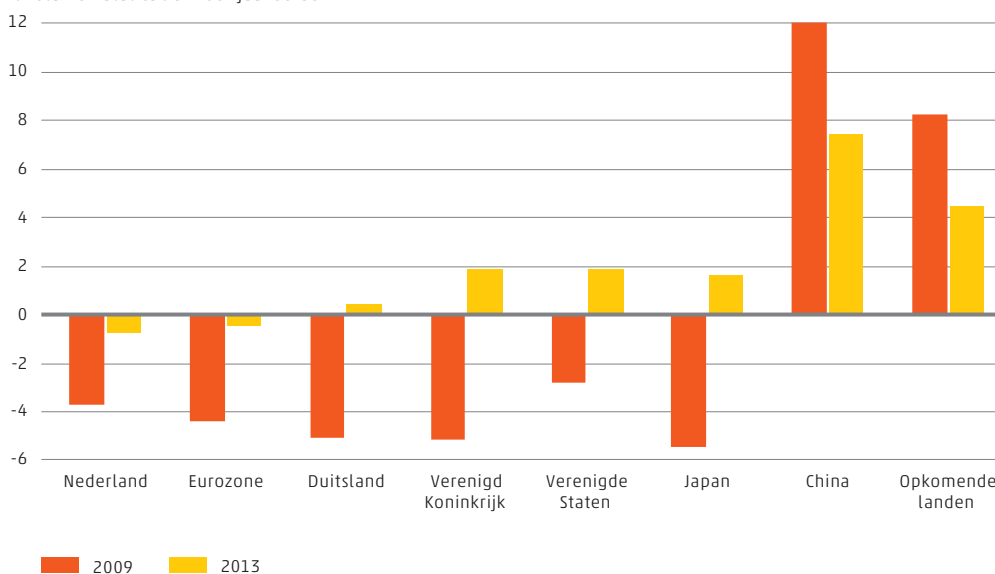
Net als in Nederland liep de werkloosheid in de meeste landen in 2013 verder op naar 6,7 procent (internationale definitie). In de kernlanden van de eurozone was er alleen in Duitsland en Ierland sprake van een daling van de werkloosheid. In Nederland steeg de werkloosheid met 1,4 procentpunt. De stijging is een stuk hoger dan die van de eurozone als geheel (0,7 procentpunt). Wel lag de werkloosheid in Nederland in 2013 nog steeds op een lager niveau dan in meeste Europese landen. In de zuidelijke eurolanden is de werkloosheid de afgelopen jaren het snelst gestegen.

Inflatie in Nederland bijna dubbel zo hoog als in eurozone

De inflatie in Nederland bedroeg in 2013 met 2,6 procent bijna het dubbele van die in de eurozone als geheel. Deze hoge inflatie wordt voor een belangrijk deel verklaard doordat in Nederland de belastingen op goederen en diensten zijn verhoogd. Zo ging onder andere in oktober van 2012 het hoge btw-tarief van 19 naar 21 procent.

Economische groei

% volumemutaties t.o.v. een jaar eerder

Bron: Eurostat en IMF.

Werkloosheid (15 tot 75 jaar, internationale definitie) en inflatie

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Werkloosheid	in % van de beroepsbevolking					
Eurozone	7,6	9,6	10,1	10,1	11,4	12,1
Nederland	3,1	3,7	4,5	4,4	5,3	6,7
Duitsland	7,5	7,8	7,1	5,9	5,5	5,3
Frankrijk	7,8	9,5	9,7	9,6	10,2	10,8
Ierland	6,4	12,0	13,9	14,7	14,7	13,1
Portugal	8,5	10,6	12,0	12,9	15,9	16,5
Spanje	11,3	18,0	20,1	21,7	25,0	26,4
Verenigde Staten	5,8	9,3	9,6	8,9	8,1	7,4
Japan	4,0	5,1	5,1	4,6	4,3	4,1
China	4,2	4,3	4,1	4,1	4,1	4,1
Inflatie	% ontwikkeling t.o.v. een jaar eerder					
Eurozone	3,3	0,3	1,6	2,7	2,5	1,4
Nederland	2,2	1,0	0,9	2,5	2,8	2,6
Duitsland	2,8	0,2	1,2	2,5	2,1	1,6
Frankrijk	3,2	0,1	1,7	2,3	2,2	1,0
Verenigde Staten	4,4	-0,8	2,4	3,8	2,1	1,3

Bron: Eurostat.

14.

Vertrouwen

Vertrouwen in economie stijgt

- Consumentenvertrouwen stijgt sterk na historisch dieptepunt
- Bestedingen huishoudens krimpen verder
- Producentenvertrouwen na tweeënhalf jaar niet meer negatief

Nog steeds meer pessimisten dan optimisten

Nederlandse consumenten waren eind 2013 minder somber dan een jaar eerder. Het vertrouwen steeg van –33 eind 2012 naar –17 eind 2013. Aan het begin van het jaar zette de daling van het vertrouwen door, naar een historisch dieptepunt van –44 in februari. Sinds medio 2013 verbeterde de stemming onafgebroken en liep eind van het jaar sterk op. Ondanks deze verbetering waren er aan het einde van het jaar nog steeds meer pessimisten dan optimisten.

Vertrouwen in economie meest verbeterd

Het consumentenvertrouwen is gebaseerd op het oordeel van consumenten over de algemene economische situatie (het 'economisch klimaat') en op hun oordeel over de eigen financiële situatie (de 'koopbereidheid'). De stemming over het economisch klimaat verbeterde in 2013 het meest. Eind 2012 stond deze deelindicator op –64, een jaar later was dit –14. De koopbereidheid van consumenten verbeterde daarentegen slechts licht. Deze deelindicator steeg van –23 eind 2012 naar –19 eind 2013.

De bestedingen van huishoudens bleven in 2013 ondanks de verbetering in het consumentenvertrouwen krimpen en lagen 2,1 procent onder het niveau van 2012. De bestedingen van huishoudens krimpen daarmee al drie jaar op rij, al nam de krimp in het vierde kwartaal van 2013 wel af.

Consumentenvertrouwen van

-39 naar **-17**

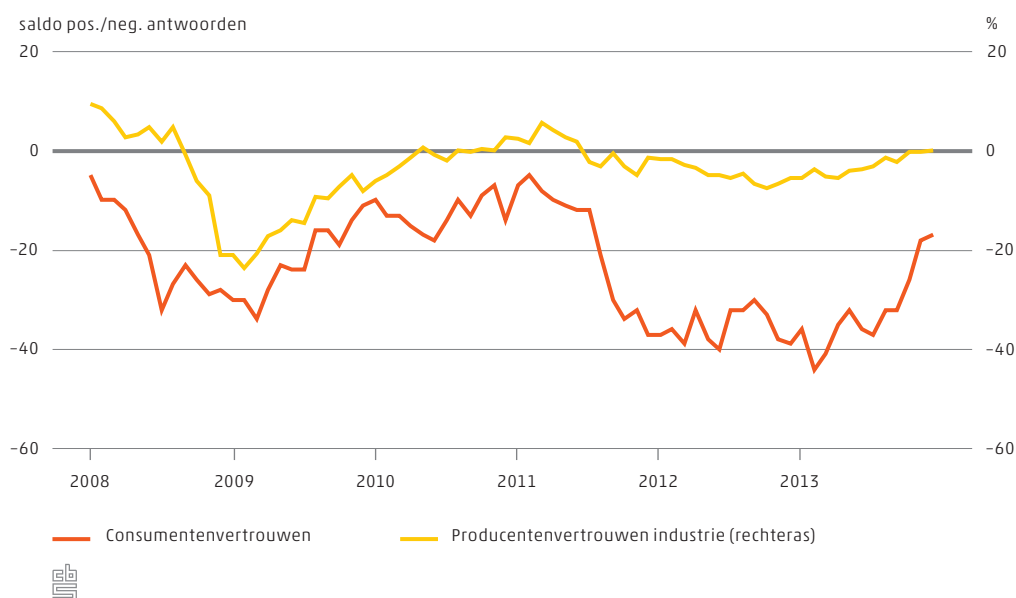
Producenten voorzichtig optimistisch

Ook de stemming van ondernemers in de industrie is in 2013 verbeterd. Na tweeënhalf jaar was de stemming niet meer overwegend negatief. Het producentenvertrouwen kwam eind 2013 uit op 0 tegen –6,0 eind 2012. Het producentenvertrouwen is samen-

gesteld uit drie deelindicatoren: het oordeel over de bedrijvigheid, het oordeel over de orderpositie en het oordeel over de voorraden gereed product in de komende drie maanden. Het oordeel over de verwachte bedrijvigheid verbeterde in 2013 het meest.

De ontwikkeling van het producentenvertrouwen is in lijn met de ontwikkeling van de bezettingsgraad en productie van de industrie. Eind 2012 benutte de Nederlandse industrie 76,6 procent van de beschikbare productiecapaciteit; eind 2013 was dat opgelopen tot 79,6 procent. In de loop van 2013 kwam de industrie verder uit het dal. In het vierde kwartaal groeide de toegevoegde waarde van de industrie met 2,3 procent ten opzichte van een jaar eerder. In het eerste kwartaal kromp die nog met 4,5 procent.

Vertrouwen consumenten en producenten

Vertrouwen (ultimostanden), bestedingen huishoudens en bezettingsgraad industrie

	2008	2009	2010	2011	2012	2013
	saldo pos./neg. antwoorden					
Consumentenvertrouwen	-28	-11	-14	-37	-39	-17
Economisch klimaat	-56	-19	-18	-63	-64	-14
Koopbereidheid	-10	-6	-12	-20	-23	-19
	% volumemutatie					
Bestedingen huishoudens	1,3	-2,1	0,3	-1,1	-1,6	-2,1
	%					
Producentenvertrouwen	-21	-8	3	-1	-6	0
Verwachte bedrijvigheid	-34	-7	-0	-2	-6	3
Oordeel orderpositie	-23	-20	2	-4	-11	-6
Oordeel voorraden	-6	3	6	2	0	3
Bezettingsgraad industrie	76,7	77,3	79,9	79	76,6	79,6

15.

Financiële

markten

Opnieuw goed jaar voor aandelen

- Monetair beleid Fed bepaalt sentiment
- Beperkte renteverschillen in de eurozone
- Euro wint aan kracht

Soepel beleid in de Verenigde Staten stimuleert markten

In 2013 keken financiële markten naar de monetaire plannen van het Amerikaanse stelsel van centrale banken, de 'Fed'. In het eerste kwartaal stegen de koersen van aandelen en obligaties. Het tweede kwartaal gingen deze winsten echter voor een groot deel verloren nadat de Fed had aangegeven het soepele monetaire beleid mogelijk op een lager pitje te zetten. De daaropvolgende reacties op de financiële markt waren dermate groot dat de Fed de uitspraken afzwakte, waarna markten zich sterk herstelden. Wereldwijd boekten aandelen in 2013 een rendement van ongeveer 19 procent. Hiermee stegen de aandelenkoersen voor het vijfde jaar op een rij. Er waren wel grote regionale verschillen. De grootste koerswinst op aandelen was te vinden in de Verenigde Staten (24 procent). De Nederlandse aandelenmarkt deed het met 23 procent ook aanzienlijk beter dan de rest van de wereld. De beurzen in opkomende markten, zoals India en Turkije, waren in 2013 de grote verliezers met een rendement van gemiddeld -9,0 procent.

Rente in zuidelijke eurolanden stabiliseert

De rentedaling op staatsobligaties van zuidelijke eurolanden zette door. Deze daling was in de zomer van 2012 ingezet, toen de president van de Europese Centrale bank beloofde er alles aan te doen om de euro te redden. Eind 2013 stabiliseerde de rente op staatsobligaties in de zuidelijke landen. In de landen van de eurozone (met de hoogste kredietstatus) liep de kapitaalmarktrente daarentegen op. Voor Nederland steeg de tienjaarsrente op staatsobligaties van ongeveer 1,7 procent aan het begin van het jaar naar bijna 2,2 procent aan het einde. De renteverschillen tussen lidstaten bleef gedurende het hele jaar relatief laag.

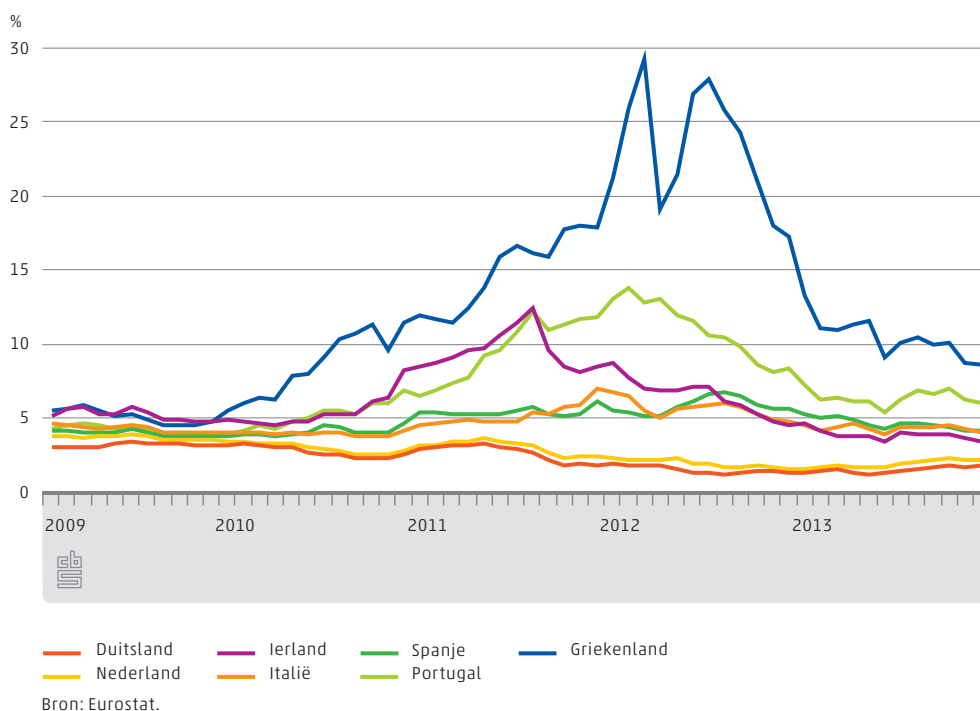

23% koerswinst
op Nederlandse aandelen

Euro stijgt verder in waarde

De euro steeg in 2013 verder in waarde ten opzichte van ander belangrijke munten zoals de dollar en de yen. Sinds juli 2012 is de waarde van de euro onophoudelijk opgelopen. In juli 2012 bedroeg de waarde van een euro 1,20 Amerikaanse dollar, aan het einde van 2013 was de munt 1,37 dollar waard. Vergeleken met de Japanse yen steeg de euro sterkst in waarde. Dit kwam mede door het ruime monetair beleid van de Japanse centrale bank. Door kapitaaluitstroom en tegenvallende economische prestaties daalde ook de waarde van de munten van opkomende landen als India en Turkije.

Rente op tienjaars staatsobligaties, maandgemiddelden

Koerswinst aandelen (MSCI-index) en valutakoersen

	2012	2009-2013	2013
Koerswinst aandelen (% , euro's)			
Wereld		13	19
De Verenigde Staten		16	24
Eurozone		7	20
Nederland		12	23
Japan		6	20
Opkomende markten		12	-9
Valutakoersen, ultimo			
Euro/dollar	1,32		1,37
Euro/Britse pond	0,81		0,84
Euro/Turkse lira	2,35		2,96
Euro/indiase roepie	72		85
Euro/yen	109		142

Bron: MSCI en DNB.

Gebeurtenissen

in 2013

Januari

Koningin Beatrix kondigt aan dat ze 2013, het jaar waarin ze zelf 75 wordt en het koninkrijk zijn 200ste verjaardag viert, heeft uitgekozen als het jaar waarop 'de verantwoordelijkheid voor ons land in handen van een nieuwe generatie komt te liggen'.

Veel grote pensioenfondsen moeten voor het eerst in hun bestaan de pensioenen verlagen. De dekkingsgraad, de verhouding tussen bezit en pensioenverplichting, lag voor deze fondsen al een tijd lang op een te laag niveau, waardoor deze maatregel noodzakelijk werd.

Februari

Opnieuw blijkt dat de bankproblemen nog niet voorbij zijn. Door problemen in de vastgoedtak SNS Reaal dreigt faillissement voor SNS Bank. De bank wordt op 1 februari genationaliseerd voor een bedrag van 3,7 miljard euro.

Op 28 februari treedt paus Benedictus af en wordt opgevolgd door de Argentijn Jorge Mario Bergoglio, hij heeft de naam Paus Franciscus I.

Maart

De maand maart is de koudste sinds 1987, met veel sneeuw en ijs. De gasverkopen breken records.

April

Met de inhuldiging van Willem-Alexander krijgt Nederland op 30 april 2013 voor het eerst in 123 jaar weer een koning op de troon.

Oktober

In de tweede helft van het jaar komt een omvangrijke schandaal met de belangrijke rentegraadmeter Libor ook het licht. Diverse banken blijken deze Liborrente opzettelijk te hebben gemanipuleerd. In oktober schikt Rabobank voor 774 miljoen euro met toezichthouders. Het is de hoogste boete die een Nederlandse bank ooit werd opgelegd voor financiële malversaties.

November

Kredietbeoordelaar Standard & Poor's verlaagde op 29 november de kredietstatus van Nederland van AAA tot AA+, met een stabiele verwachting. Begin februari had S&P Nederland al op een negatief vooruitzicht gezet.

December

Opgestuwd door een combinatie van lage rente, kwantitatieve verruiming door de centrale bank van de Verenigde Staten, stijgende bedrijfswinsten en vooral het uitblijven van nieuwe financiële crises, gaat de AEX-index op 27 december voor het eerst sinds de zomer van 2008 door de 400 puntengrens.

Het jaar eindigt met zeer zacht weer. December 2013 komt zelfs op de zesde plaats van de warmste decembermaanden sinds 1901. De Nederlandse economie groeide in het vierde kwartaal met 0,9 procent.

